

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ІМПРОВІЗАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено проблему творчих здібностей, які проявляються в дітей старшого дошкільного віку в процесі музично-імпровізаторської діяльності.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, музично-імпровізаторська діяльність, діти старшого дошкільного віку.

Актуальність дослідження визначається сучасними концепціями реформування всіх шаблів освіти, зокрема дошкільної.

Зазначимо, що в усіх державних документах за роки існування незалежної України ("Державна Програма "Освіта ХХІ ст.", "Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст.", "Закон про освіту", "Концепція національного виховання" та ін.), концепціях і програмах з дошкільного виховання червоною ниткою прописана мета – виховання в підростаючого покоління духовності і загальної культури поведінки засобами мистецтва і літератури. У програмі розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт" розкрито основні напрями розвивального впливу дорослих, що є визначальними для розвитку природних задатків і здібностей дітей до різних видів художньої діяльності (образотворчої, музичної, театралізованої), естетичного ставлення до дійсності, формування художніх умінь і навичок, сприяння самовираженню у художній творчості [3, с. 7]. Музичне виховання дошкільників, як галузь естетичного виховання спрямоване на розвиток творчих здібностей, виховання музичної культури та становлення творчої особистості дитини.

Мета статті: розкрити змістову сутність понять "творчість", "творчі здібності" в музично-імпровізаторській діяльності старших дошкільників.

За С. Гончаренко, творчість розглядається як продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності [1, с. 326].

Проблема творчих здібностей є однією із важливих у психолого-педагогічних дослідженнях. Принципові положення теорії здібностей, зокрема співвідношення біологічного і соціального у здібностях, їх структура, і онтогенез, можливості й закономірності їх формування й розвитку розкриваються в дослідженнях Б. Ананьєва, І. Бєха, Л. Виготського, О. Ковальова, Г. Костюка, В. Крутецького, О. Леонтьєва, В. Мясіщева, С. Рубінштейна та ін.

Вітчизняними (Л. Богоявленська, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, Я. Шубінський та ін.) та зарубіжними (Ф. Баррон, А. Біне, Д. Гілфорд, А. Маслоу, К. Роджерс, Д.Томсон та ін.) дослідниками вивчалися різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природа, компоненти, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування.

Творчі здібності у процесі музичної діяльності

визначаються як інтегральна характеристика особистості, що відображає її властивості та особливості, спрямовує на перетворювальну діяльність і забезпечує творчий рівень цієї діяльності завдяки єдності трьох основних структурних компонентів – мотиваційного, мисленнєвого і практично-діяльнісного. Враховуючи специфіку музичного мистецтва, вікові особливості дітей старшого дошкільного віку виділено творчі здібності, необхідні й достатні для здійснення творчої музичної діяльності:

Мотивація музично-творчої діяльності зумовлена природою і специфікою музики як мистецтва, основним мотивом є естетична потреба, що спрямовує на глибоке, творче оволодіння мистецтвом. У старшому дошкільному віці активно формується пізнавальний інтерес до музики, який переростає в музично-пізнавальну потребу, що проявляється в прагненні до нової музичної інформації, бажанні експериментувати зі звуками, тобто до власних імпровізацій.

Імпровізація дітьми дошкільного віку має свої особливості.

1. Для дитини імпровізаторська діяльність не є професійною. Вся система дошкільного музичного виховання орієнтована на розвиток в першу чергу музичних здібностей дітей, на розуміння музики і самовираження дошкільника в ній.

2. На відміну від дорослого виконавця для дитини не суттєвий зв'язок виконавець-слухач. Вона не прагне донести до глядача ідею, закладену в музичному творі композитором. Дитина дошкільного віку насолоджується самим процесом участі в музичній діяльності, вона грає в музику.

3. Музично-імпровізаторська діяльність дітей з точки зору навчання музиці традиційно розглядається як процес оволодіння дитиною спеціальними виконавськими вміннями, які дозволяють їй правильно співати, танцювати, грати на музичних інструментах. Розвиток дитини як суб'єкта дитячої музичної діяльності пов'язаний з цілісним оволодінням нею як спеціальними, так і загальними виконавськими вміннями.

Усі види музичної діяльності – сприймання, виконання, творення музики – мають потенційні можливості для організації творчого пізнавально-пошукового процесу, у перебігу якого в дітей старшого дошкільного віку формуються творчі здібності, що забезпечують вербальну інтерпретацію музичних образів і музичну (вокальну та інструментальну) імпровізацію.

Розглядаючи специфіку сприймання дошкільниками музики, не можна обійти й проблему розвитку музичних здібностей та загальної музикальності дітей. Здібності трактуються Б. Тепловим насамперед як якісна, а не кількісна категорія. Головне не те, наскільки обдарована дитина, а те, яка природа її здібностей (у цьому випадку музикальність), які якісні характеристики здібностей. Музичні здібності не можуть існувати продуктивно без опори на загальні здібності. Якщо окремі сенсорні здібності можуть функціонувати без зв'язку з загальними здібностями (Р. Тредгольд, Д. Райф, Л. Снайдер, Д. Віскотт), то музичні здібності несуть у собі і загальні здібності (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв).

Музичними здібностями називають такі індивідуально-психологічні особливості, що забезпечують найбільш сприятливі умови для здійснення музичної діяльності [5, с. 11].

Відтак, Б. Теплов визначає три основні музичні здібності, які складають ядро музикальності: чуття ладу, музично-слухові уявлення і чуття ритму без яких неможливе сприймання і розуміння музики. Н. Ветлугіна називає в якості основних музичних здібностей дві: чуття ладу і чуття ритму. Поняття музикальність не вичерпується названими трьома або двома основними музичними здібностями. Окрім них, в структуру музикальності можуть бути включені: музичне мислення, виконавські, творчі здібності. За Н. Ветлугіною, поняття музикальність включає в себе музичний слух, а також чуття ритму, які нерозривно пов'язані з емоціями.

Емоції і слух, є основою музикальності в процесі їх розвитку саме вони спонукають дітей сприймати і відчувати музику, розуміти її. Засобами музики розвивається емоційний відгук дитини. Музичні звуки володіють різноманітними властивостями: вони мають висоту, тембр, динаміку і тривалість. Їхнє розрізнення в окремо взятих звуків складає основу найпростіших сенсорних музичних здібностей. Тривалість лежить в основі музичного ритму. Чуття емоційної виразності музичного ритму і його відтворення утворюють одну із музичних здібностей людини – музично-ритмічне чуття. Три перших названих властивостей музичних звуків (висота, тембр і динаміка) складають основу відповідно звуковисотного, тембрового і динамічного слуху, від яких залежить сприймання музики.

Активне сприймання музичних творів спроможне задовольняти потреби людей в самих переживаннях. Водночас у процесі сприймання музики можуть хоча б частково задовольнятися такі естетичні потреби, які в сучасних умовах життя практично нездійсненні.

Педагогічні словники визначають сприймання як: відображення предметів і явищ об'єктивного світу, що діють у цей момент на органи чуття людини. Фізіологічною основою сприймання є тимчасові нервові зв'язки в корі великих півкуль головного мозку, які утворюються під впливом стійких комбінацій різних подразників. На відміну від відчуттів, що відображають лише

окремі властивості або якості речей матеріального світу, сприймання дає їх цілісний образ [1, с. 318].

Н. Ветлугіна відзначає: "Здатність сприймати музику виявляється в емоційній чутливості до неї, в розрізненні характеру, окремих виражальних засобів, форми музичного твору [4, с. 40].

Взаємозв'язок сприймання музичних творів і різних видів музичної діяльності полягає у взаємному впливові одного процесу на другий. Це пояснюється тим, що музичний твір пробуджує глибокі почуття, які активізують творчу уяву і спонукають до музичної діяльності під впливом вражень від сприйнятого. Отже, чим більш глибокими виявляються переживання від сприйнятого, тим значнішим є вплив мистецтва на психіку дитини, тим сильнішим виявляється поштовх її до активної музичної діяльності.

Залучаючи дитину до музично-образного втілення в різних видах музичної діяльності, ми звертаємо увагу на те, що в пісні можна передати різноманітність почуттів, в грі – образи персонажів, діючи з музичними іграшками, зобразити таке звучання, яке буде нагадувати певні життєві ситуації. Таким чином, перед дитиною розкривається образна сторона музичного мистецтва, і вона сама включається в безпосередню діяльність, оволодіває різноманітними інтонаціями, використовує дитячі музичні інструменти, рухається під музику, засвоює доступні їй способи втілення найпростіших музичних образів.

Емоційний відгук на високохудожні твори музичного мистецтва є ядром музичної культури.

Відповідний дошкільному віку об'єм музичної культури суспільства, дитина переймає в сім'ї, дошкільному навчальному закладі, через засоби масової інформації, музично-культурні установи. Вплив сім'ї на формування музичної культури визначається її традиціями, ставленням членів сім'ї до музичного мистецтва, загальної культури. Роль дошкільного навчального закладу проявляється через особистісні і професійні якості педагога-музиканта, його талант і майстерність, загальнокультурний рівень вихователів і всього педагогічного колективу, через створені ними умови.

Ставлення дитини до музики сприяє виникненню інтересу до музичних творів, становленню начатків смаку, уявлень про красу. Накопичення інтонаційного досвіду сприйняття високохудожніх творів музичного мистецтва і розвиток емоційного відгуку є необхідною умовою формування основ музичної культури дітей. Важливим фактором, який визначає якість і ступінь емоційного відгуку дитини на музику є музичний репертуар, запропонований дорослими для дітей. До підбору репертуару ставляться особливі вимоги. Це і виразність, художність творів, різноманітна тематика, доступність і поступове ускладнення музики.

Музично-імпровізаторська діяльність дітей – це діяльність, пов'язана з розумінням і інтерпретацією музично-художнього образу. Незалежно від виду імпровізаторської діяльності (співи, ритмічні рухи, та-

нок, гра на дитячих музичних інструментах), успішність виконання буде залежати від того, наскільки дитина оволоділа умінням розуміння та інтерпретації художнього образу.

Вікові можливості дітей, рівень їх художньої культури дозволяють встановлювати зв'язок музики з літературою, живописом, театром. З допомогою педагога мистецтво стає для дитини способом пізнання світу і самореалізації. Закономірності і особливості розвитку психічних процесів старшого дошкільника дозволяють формувати його музикознавчий досвід, музичну ерудицію. Старший дошкільник не тільки відчуває, а й пізнає музику, різноманітність музичних жанрів, форм, композиторських інтонацій. Природною базою для отримання знань стає накопичений в молодшому і середньому дошкільному віці емоційно-практичний досвід спілкування з музикою. Емоційні враження і досвід сприйняття музики діти переносять

на імпровізаторську діяльність. Важливо показати дитині як можна використовувати отримані раніше засоби (голос, рухи, музикування) для створення виразного художнього образу. Старший дошкільник багато імпровізує під час співу, таночків, гри на музичних інструментах. Він може створювати оригінальні мелодичні фрази і пісеньки на запропоновані тексти; відбирати рухи і з'єднувати їх в танок, розподіляти музичні інструменти і створювати невеличкі оркестровки. Бажання якісно виконати будь-яку роль або музичний твір показує, що головним для дитини є не сама участь в діяльності, а її результат.

Спрямованість на результат, на створення зрозумілого і виразного образу, прагнення отримати схвалення глядачів свідчать про те, що участь в музично-імпровізаторській діяльності стає для дитини не грою, а художньою творчістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

2. Гогоберидзе А. Г., Деркунская В. А. Детство с музыкой. Современные педагогические технологии музыкального воспитания и развития детей раннего и дошкольного возраста: [Учебно-метод. пособие]. – ООО "Изд. "Детство – Пресс". — СПб., 2010. — 656 с.

3. Програма розвитку дітей старшого дошкільно-

го віку "Впевнений старт". – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 104 с.

4. Система эстетического воспитания в детском саду / Сборник под редакцией Н. А. Ветлугиной. — М. : АПН РСФСР, 1962. — С. 40.

5. Методика музичного виховання в дитячому садку / за ред. С. М. Шоломович. — К., 1974. — 192 с.

Подано до редакції 15.03.13